

Djelatnost Matice hrvatske na području grada Siska tijekom Hrvatskog proljeća

Rad govori o djelovanju Sisačkog ogranka Matice hrvatske uoči i tijekom Hrvatskog proljeća. Od sredine 60-tih godina 20. stoljeća, Sisački je ogranak sve aktivniji u društvenopolitičkom životu grada Siska, a taj angažman kulminira i tijekom 1971. godine. Osim kulturnog karaktera, aktivnost Matice hrvatske u tom se periodu sve češće označava i političkim predznakom. Nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ u Karađorđevu, djelatnost MH ocijenjena je neprijateljskom, njezin je rad zabranjen, a ogranaci su, među kojima i sisački, raspušteni.

1. Uvod

Krajem 60-tih i početkom 70-tih godina 20. stoljeća u hrvatskom i jugoslaven-skom društvu događa se čitav niz promjena, čije su se posljedice osjećale u politici, ekonomiji, kulturi, ali i svakodnevnom životu. Spomenute promjene kulminaciju doživljavaju u proljeće 1971. godine. Kako bi se naglasila sličnost sa zahtjevima za reformom socijalističkog društva, koji su se mogle čuti i u Pragu nekoliko godina ranije, cijeli je proces s vremenom postao poznat pod imenom Hrvatsko proljeće. Iako se imenom aludira na vrlo kratak vremenski period, Hrvatsko proljeće svojim uzrocima, tijekom i posljedicama obuhvaća puno šire razdoblje.

U spomenutom periodu nekoliko je društveno-političkih organizacija igralo važnu ulogu u javnom životu SR Hrvatske. Uz dominantnu ulogu Saveza komunista i njegovih „satelita“ (SUBNOR, SSRN, SOH itd.), sve je prisutniji i intenzivniji angažman brojnih kulturno – znanstvenih institucija i društava, poput Društva hrvatskih književnika, Sveučilišta u Zagrebu, JAZU, Instituta za historiju radničkog pokreta i dr. Kao svojevrsni predvodnik i glasnogovornik ove grupe nepolitičkih organizacija s vremenom se etablirala Matica hrvatska (MH). Razloge ovakvoj ulozi MH u hrvatskom društvu, između ostalog, treba tražiti u dugoj tradiciji postojanja i široko razgranatoj mreži organizacija po cijeloj Hrvatskoj.

Jedan od gradova, u kojem je djelovanje MH ostavilo traga prije, za vrijeme, ali i nakon Hrvatskog proljeća, bio je i grad Sisak.

2. Osnivanje Sisačkog ogranka Matice hrvatske u Sisku i aktivnosti do 1971. godine¹

Pododbor MH u Sisku osnovan je 21. ožujka 1964. sa sjedištem u Kranjčevićevoj ulici br. 6 (prostor Gradske knjižnice i čitaonice). U prvoj godini postojanja, djelatnost Pododbora svodila se uglavnom na organizaciju kulturnih manifestacija. Centralni kulturni događaj 1964. godine bilo je obilježavanje 125. obljetnice izvedbe prve predstave na hrvatskom jeziku *Juran i Sofija iliti Turci pod Siskom* Ivana Kukuljevića Sakcinskog.² Spomenuta je proslava uključivala izvedbe brojnih kulturnih institucija iz Zagreba (HNK, Lado i dr.), večeri poezije, muzejske izložbe i dr. Na svečanoj sjednici skupštine općine, o značaju obljetnice govorili su predstavnici JAZU, dr. Ivo Frangeš i dr. Grga Novak. Tom je prigodom Skupština prihvatila prijedlog Pododbora MH da se ustanovi *Tjedan kulture* koji bi svake godine započinjao 22. lipnja kada se obilježava Dan komune. U godinama koje su slijedile, od kulturnih događanja koje je organizirao Pododbor treba istaknuti smotru amaterskih kazališta Hrvatske, izložbu *Čelik i nafta*, proslavu 130. obljetnice Hrvatskog narodnog preporoda, Majski festival kulture i brojne druge aktivnosti. Od 1966. u Sisku je izlazio matičin mjesečnik *Paralele*, a od 1969. časopis *Riječi*. Glavni urednici *Riječi* bili su Dragan Božić i Juraj Bedenicki. U vlastitoj biblioteci Pododbor je izdao brojne zbirke proze i poezije.³

Prema Izvještaju RSUP-a o djelatnosti MH, Sisački je pododbor 27. ožujka 1970. održao sjednicu na kojoj se raspravljalo o zadacima Ogranka (*Izvještaj* 2002, 223-229). Tom je prilikom izabran i upravni odbor od 14 članova u koji su naknadno kooptirana još 3 člana. Uvidom u strukturu članova odbora vidljivo je da su od 17 članova njih 5 bili članovi Saveza komunista, 1 član OK SSRN i 1 član Statutarne komisije općinskog komiteta SK. Na sjednici je za predsjednika Pododbora izabran Božidar Šimunić, a za tajnika Ivan Matijašević.

Što se tiče članstva Ogranka, evidentan je kontinuirani porast iz godine u godinu. Tako je 1968. Ogranak imao 49 članova, 1969. 60, 1970. 70, a 1971. 984 člana.

¹ Dokumentaciju Pododbora MH u Sisku, nakon događaja vezanih uz 21. sjednicu Predsjedništva SKJ, zaplijenili su djelatnici SZUP-a u Sisku. Podatke o djelatnosti Sisačkog ogranka MH pronašao sam u Hrvatskom državnom arhivu (HR-HDA-1567, Fond Matica hrvatska, kut. 91, Korespondencija s ograncima, Okružnice i izvještaji 1954-1971), te u knjizi *Izvještaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske*, objavljenoj 2002. u Zagrebu, a na temelju izvještaja RSUP-a iz travnja 1972. (Dalje: *Izvještaj* 2002).

² Predstava je 2. listopada 1839. prvi put izvedena upravo u Sisku.

³ HR-HDA-1567, Fond Matica hrvatska, kut. 91, Korespondencija s ograncima, Okružnice i izvještaji 1954-1971, Kratak pregled rada Matice hrvatske Sisak od osnutka do 31. 12. 1969. – Zbirke poezije *Šipkove ruže* Josipa Stanića, *Postojalo jedno more* Miloša Kordića, *Jato crnih ptica* Đorđa Đurića, *Nepotpune dimenzije* Slavka Jendrička, knjiga proze *Danak* Mladena Kljenka, roman *Brodolomi i obale* Jovana Vraneševića i dr.

3. Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika

Jedan od događaja koji je dao nagovijestiti sve važniju i aktivniju ulogu MH na hrvatskoj društveno-političkoj sceni bilo je donošenje *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* 1967. godine.

Smjena Aleksandra Rankovića 1966. godine, jednog od najutjecajnijih jugoslavenskih političara i „prvog policajca“ države, rezultirala je nizom promjena u društveno-političkom životu SFRJ. Slabljenje moći dotad neprikosnovene Službe državne bezbednosti (SDB) i njezinih mehanizama kontrole, izazvalo su u jugoslavenskoj javnosti (barem) osjećaj „...snažnog bujanja demokratizma u čitavom društvu...“.⁴ Između ostaloga, spomenuti se „demokratizam“ manifestirao u sve otvorenijoj mogućnosti kritike ne samo od partijskih rukovodilaca nego i svih onih koji su smatrali da imaju razloga za kritiku.

Osjećaj neravnopravnosti, potaknut i ohrabren mogućnošću slobodnije kritike, rezultirao je i analizom ostalih (neekonomskih) problema u hrvatskom društvu. Jedan od tih problema bilo je i pitanje položaja i naziva hrvatskog jezika. Premda primarno lingvističko-filološki, ovaj je problem ubrzo poprimio i političke konotacije. U okviru rasprava o promjenama Ustava iz 1963. godine, u kojem se između ostalog kao službeni jezici navode makedonski, slovenski i srpskohrvatski (odnosno hrvatskosrpski), u ožujku se 1967. u hrvatskoj javnosti pojavio dokument pod nazivom *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*.⁵ Iz neravnopravnog položaja jezika, tvorci *Deklaracije* izvodili su i mogućnost neravnopravnog položaja hrvatskog naroda, čime bi bilo ugroženo jedno od temeljnih federativnih načela jugoslavenske zajednice – načelo potpunog nacionalnog suvereniteta. *Deklaracija*, koju je potpisalo 18 kulturnih i znanstvenih institucija na čelu s Maticom hrvatskom, upućena je „Saboru SRH, Saveznoj skupštini SFRJ i cjelokupnoj javnosti“, kako bi se izložena načela uzela u obzir prilikom promjene Ustava.

Postoje različiti stavovi je li hrvatsko političko rukovodstvo znalo za pripremu i donošenje *Deklaracije* (usp. Tripalo 1990, 19; Bilandžić 1999, 516-518; Vuković 1989, 96-104). Unatoč tomu, reakcija na *Deklaraciju* bila je brza i jedinstvena. Svi, i političari i javnost, bili su složni u osudi *Deklaracije* kao „manifestacije raspojasanog nacionalizma i šovinizma“, „grube političke diverzije“, „akta političkog sljepila“ i sl. Premda jedinstveni u osudi, pojavila su se različita razmišljanja o načinu kažnjavanja odgovornih za njezino donošenje.⁶

⁴ Da se nije samo radilo o osjećaju nego i konkretnim promjenama, govori podatak da od 1966. do 1972. u SRH nije bilo nijednoga sudskog političkog procesa (Bilandžić 1999, 509-514).

⁵ *Deklaracija* je objavljena 17. ožujka 1967. u zagrebačkom tjedniku *Telegram*. O *Deklaraciji* vidi: *Deklaracija* 1997; *Samardžija – Selak* 2001; *Bilandžić* 1999, 513-518.

⁶ Tripalo u svojoj knjizi piše: „Većina komunista u nas smatrala je da se pojave nacionalizma, poput *Deklaracije*, ne mogu rješavati policijskim metodama niti administrativnim mjerama, iako je i u SKH bilo onih koji su to tražili“ (*Tripalo* 1990, 93).

Sinkronizirana kampanja protiv *Deklaracije* vodila se paralelno na republičkoj (i saveznoj) i lokalnoj razini. U nju su se uključile sve društveno-političke i radne organizacije, pojedinci iz javnog i kulturnog života, sredstva javnog priopćavanja i dr.

Javna kritika *Deklaracije* u Sisku uslijedila je svega nekoliko dana po njezinu objavljivanju. Kao i u mnogim drugim slučajevima u kojima je trebalo reagirati na aktivnosti ocijenjene kao pokušaj razbijanja Jugoslavije, bratstva i jedinstva i ostalih tekovina NOB-a, među prvima je reagirao SUBNOR. Na svom sastanku 23. ožujka 1967. članovi sisačkog SUBNOR-a raspravljali su o usvajanju protestnog pisma kojim se osuđuje tekst i namjera *Deklaracije*. Nakon što je pismo jednoglasno usvojeno, odlučeno je da ga se pošalje na Radio Sisak, Radio Zagreb, TV Zagreb, te u listove *Vjesnik*, *Borba*, 4. jul i *Komunist*.⁷

Velika pažnja u cijelom slučaju posvećena je prosvjetnim djelatnicima kao nositeljima intelektualnog života na lokalnoj razini. Kako bi ih se na „ispravan“ način upoznao s problemom *Deklaracije*, u Sisku je 25. ožujka u prostorijama Općinskog komiteta SK održan poseban sastanak na koji su pozvani prosvjetni radnici – sekretari partijskih organizacija i istaknuti članovi SK. O aktualnoj političkoj situaciji u SRH, prosvjetne su djelatnike u ime CK SKH izvijestili Žvan i Babić. Uobičajenom retorikom Žvan je u uvodnom izlaganju *Deklaraciju* ocijenio kao „šovinistički ispad donesen na nedemokratski način“.⁸ U diskusiji koja je slijedila sudjelovalo je nekoliko govornika, a među njima i Josip Zagorac, profesor „hrvatskosrpskog“ jezika i predsjednik ogranka Matice hrvatske u Sisku. On navodi kako nitko od članova Sisačkog ogranka MH nije bio upoznat s donošenjem *Deklaracije*, koju ocjenjuje kao „rezultat naše slabe budnosti“. Dogovoreno je (na inicijativu predstavnika CK SKH) da se MH u novinama oglasi jednim priopćenjem u kojem će osuditi i *Deklaraciju* i inicijatore njezina donošenja. Osim samoj *Deklaraciji*, dosta je pažnje u diskusiji posvećeno i ulozi crkve, čiji je utjecaj bio sve prisutniji, pogotovo na selu.⁹ Sastanak je završen zaključkom da u svim školama treba održati partijske sastanke, a tamo gdje ne postoje partijske organizacije treba održati sastanke radne zajednice. Već sutradan, 26. ožujka, o *Deklaraciji* se raspravljalo i na konstituirajućoj sjednici Općinske konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda komune Sisak.¹⁰ Na samoj sjednici izabrana

⁷ HR-DASK 556-1, OO SUBNOR-a Sisak 1956-1997, knjiga 2, Knjiga Zapisnika predsjedništva OO SUBNOR-a Sisak, 1966-1972, Zapisnik sa sastanka Sekretarijata OO SUBNOR-a, 23. 3. 1967. (rukopis)

⁸ Zapisnik sa sastanka po pitanju „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, 25. 3. 1967.

⁹ „Crkva ima velik utjecaj na mještane sela, a napose omladinu. Crkva ima više prostora za rasonodu omladine i tim pridobiva djecu, dok škola je skućena sa prostorom...“ (Isto).

¹⁰ HR-DASK-547, OO SSRN Sisak, Zapisnici Općinske konferencije 1962-1972, Zapisnik s konstituirajuće sjednice Konferencije SSRN Sisak, 26. 3. 1967.

je i posebna komisija za izradu protestnog pisma povodom *Deklaracije*. Prilikom da još jednom izloži stavove sisačkog ogranka Matice hrvatske iskoristio je njegov predsjednik, naglasivši da su članovi Sisačkog ogranka *Deklaraciju* osudili i ocijenili je kao „naučno promašenu i kao politički vrlo štetan gest“.¹¹ Naveo je i kako će se od Glavnog odbora MH u Zagrebu, potpisnika Deklaracije, tražiti opširno objašnjenje u vezi s cijelim slučajem.

Sljedećih dana uslijedila je „protudeklaracijska“ kampanja u sisačkoj javnosti. U listu *Jedinstvo* objavljen je članak *Ogorčenje i osuda*, u kojem stoji da su se „radni ljudi kotara pridružili protestima širom zemlje“ (*Jedinstvo*, 30. 3. 1967). Kao primjer, navedeni su protesti radnika Željezare, Sisačkog ogranka MH, SUBNOR-a te brojnih prosvjetnih i kulturnih radnika s područja Siska. U istom broju, a u skladu s prije spomenutim dogovorom s političkim rukovodiocima, Upravni odbor Ogranka MH Sisak oglasio se priopćenjem u kojem još jednom osuđuje *Deklaraciju* kao „nezgodan i netaktičan gest jedne grupe kulturnih radnika“ (*Jedinstvo*, 30. 3. 1967). Osuda *Deklaracije* čula se i na posljednjoj sjednici Skupštine kotara Sisak, održanoj 31. ožujka (*Jedinstvo*, 6. 4. 1967).

Završnu riječ u „slučaju *Deklaracija*“ dao je Općinski komitet na svojoj 8. proširenoj sjednici, održanoj 13. travnja 1967. U uvodnom izlaganju, sekretar komiteta Mirko Mećava navodi da je pojava *Deklaracije* „dobro potresla i povrijedila sve iskrene borce za socijalizam u našoj općini“, a „naročito je potresla i iritirala učesnike NOV-e...“.¹² Iako je komitet odmah nakon pojave *Deklaracije* inicirao i organizirao brojne rasprave na tu temu, Mećava navodi da se među građanima još uvijek pojavljuju nejasnoće i pitanja, kao npr: „Zašto toliko buke oko Deklaracije? Zar to nije jezično a ne političko pitanje? Nije li Lenjin rekao da je jezik osnovno obilježje nacije, pa je onda logično da Hrvati i Srbi kao dvije nacije imaju i dva jezika? itd.“.¹³ Upravo zbog ovakvih i sličnih nejasnoća, Sekretar naglašava potrebu daljnjeg angažmana komiteta na terenu. Uz točku o *Deklaraciji*, na dnevnom su redu sjednice bile još dvije zanimljive točke: „Neke nezdrave pojave kod jednog dijela članova SK i osvrt na konstituirajuću konferenciju SSRN općine“ i „Informacija o nekim idejno-političkim pitanjima u vezi s promjenama u katoličkoj crkvi i zadaci organizacija i članova SK u odnosu na tu promjenu“.¹⁴ U vezi s prvom točkom, naveden je primjer konstituirajuće sjednice Općinske konferencije SSRN (ožujak 1967), na kojoj je došlo do manifestacije određenih zastranjivanja u redovima komunista i drugih društveno-političkih organizacija. Spomenuta zastranjivanja sve više dobivaju i prizvuk nacionalizma.¹⁵ Vezano

¹¹ Isto.

¹² HR-DASK-515 Zapisnik s 8. proširene sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 13. 4. 1967.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ U diskusiji je rečeno da je Konferencija krivo informirala javnost raznim dezinformacijama, te da postoje informacije da je grupni nastup diskutanata na Konferenciji bio organiziran. Spominju se i narušeni međunacionalni odnosi u Nogometnom klubu Segesta (Isto).

uz drugu točku, uvodno izlaganje podnio je Milan Davidović, član Komisije Općinskog komiteta za ideološko-političku i organizaciono-kadrovsku izgradnju. Njegovo je izlaganje ustvari izvještaj sa savjetovanja o ulozi Crkve organiziran od CK SKH. Povod savjetovanju bile su promjene u odnosima Vatikana i SFRJ nakon Drugog vatikanskog koncila. Uloga Crkve u (socijalističkom) društvu izazivala je i ranije velik interes članova SK, pri čemu je uglavnom ocjenjivana kao negativna. U tom se kontekstu često raspravljalo i o odnosu Crkve prema donošenju *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. Promijenjeni odnosi zahtijevali su i promjenu retorike. U svom izlaganju, Davidović navodi da je potrebno razvijati toleranciju prema vjernicima, jer „kod jednog dijela članstva SK ima izvjesnog nerazumijevanja najnovijeg razvoja odnosa s katoličkom crkvom ... koje rađa pojavu sektaških odnosa prema vjerskim osjećajima građana, što dovodi do političkih sukoba s dijelom stanovništva koje gaji vjerske osjećaje“.¹⁶ Unatoč promijenjenoj retorici, stav o ulozi Crkve u društvu nije se bitno promijenio. Najveći otpor i dalje se odnosio na mogućnost bilo kakvog političkog angažmana Crkve, što je zahtijevalo konstantnu „budnost“ svih članova SK. Nove okolnosti, kako se navodi, mogle bi imati za posljedicu jače nametanje Katoličke crkve cjelokupnom društvenom životu koju će komunisti „morati paralizirati adekvatnom političkom akcijom...“.¹⁷

Donošenje *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* za daljnji je tijek događaja bitno iz više razloga. Iako osuđena zbog svog sadržaja, upravo su zahtjevi izrečeni u njoj poslužili kao poticaj da u novi hrvatski Ustav iz 1974. hrvatski jezik uđe s vlastitim imenom, bez dodatka „srpski“. *Deklaracija* je označila i prestanak monopola političkih struktura na sudjelovanje u javnom životu SRH. Uz SK, SSRN, SUBNOR i ostale društveno-političke organizacije, koje su djelovale pod patronatom Partije, u hrvatskoj su javnosti sa svojim stavovima i zahtjevima sve prisutnije i brojne druge ustanove, udruge i pojedinci, poput Matice hrvatske, Društva književnika Hrvatske, Sveučilišta i dr. Slučaj *Deklaracije* dao je nagovijestiti i tko će biti glavni akteri Hrvatskog proljeća, ali istovremeno i „rušitelji“ mita o homogenosti ovog pokreta. Naime, premda se djelovanje svih navedenih aktera može svesti pod zajednički nazivnik „raščišćivanja računa“ (političkih, ekonomskih ili kulturnih), njihove pozicije, motivi i načini borbe bili su bitno drukčiji. Ne samo da nije bilo nekog zajednički osmišljenog programa, nego su ih njihove aktivnosti često svrstavale u suprotstavljene tabore.

Unatoč osamnaestorici potpisnika, *Deklaracija* je kao glavnog nositelja borbe za kulturnu ravnopravnost afirmirala Maticu hrvatsku. Takav je status MH zadržala

¹⁶ HR-DASK-515, Zapisnik s 8. proširene sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 13. 4. 1967.

¹⁷ Određena kritika bila je upućena i jugoslavenskim biskupima, sudionicima Koncila. U izvještaju se navodi da su se, između ostalog, zalaganjem za što manju integraciju države i Crkve, zajedno s poljskim biskupima svrstali u tradicionaliste a ne reformiste i samim time pokazali da su u „velikom zaostatku za modernim kretanjima u RKC“ (Isto).

do samog sloma Hrvatskog proljeća, kada je nakon brojnih optužbi njezin rad na kraju i zabranjen. Međutim, upravo se na primjeru MH pokazuju specifičnosti Hrvatskog proljeća na republičkoj i lokalnoj razini. Dok su na republičkoj razini vodstva SK i MH djelovala potpuno neovisno, u Sisku je međusobna koordinacija bila puno veća. Već od samog osnivanja Ogranka (1964), a posebno u vrijeme donošenja *Deklaracije* moglo se naslutiti da će lokalni političari pokušati ne samo nadgledati nego i utjecati na rad Sisačkog ogranka MH.¹⁸ Naravno, uspjeh uvelike je ovisio i od ponašanja čelnih ljudi MH u Sisku. S druge strane, koordinacija između Sisačkog ogranka i centrale MH u Zagrebu nije uvijek bila „idilična“. Najviše prigovora iz Zagreba išlo je na račun nedovoljnog angažmana Sisačkog ogranka oko primanja novih članova. Postojeći antagonizam koji je trajao i u vrijeme Hrvatskog proljeća, poslužiti će sisačkim „matičarima“ kao ključni argument obrane u trenucima najžešćih napada na djelatnost MH krajem 1971. i tijekom 1972. godine.

4. Aktivnosti Matice hrvatske u Sisku tijekom 1971. godine

Tijekom 1971. aktivnost Sisačkog ogranka MH intenzivirana je u svakom pogledu. Kao što je spomenuto, broj članova MH višestruko se povećao u odnosu na prethodnu, 1970. godinu (sa 70 na 984 člana). U procesu omasovljenja članstva, poseban akcent stavljen je na radne organizacije. U Izvještaju RSUP-a spominju se 42 osobe koje su sudjelovale u učlanjivanju radnika. Tako je u Rafineriji 13 aktivista učlanilo 498 radnika, u Željezari su 2 aktivista upisala „svega oko 40 članova, obzirom da se tom suprotstavljalo rukovodstvo poduzeća i organizacija SK“, u Radonji su 2 aktivista upisala oko 20 članova, u Medicinskom centru samo 1 aktivist upisao je oko 50 članova,¹⁹ u Pivovari je 1 aktivist upisao 20 članova, dok su u Segestici 2 aktivista upisala 14 članova. Upis je vršen i u sisačkim školama, a najviše, 39 učenika, u članstvo je MH upisano u Ekonomskoj školi (*Izvještaj* 2002, 224-225). U Izvještaju nije prikazana cjelokupna struktura članstva, ali je navedeno da se 1971. u članstvu MH nalazilo: 5 članova Općinske konferencije SK, 1

¹⁸ Na sjednici Općinske konferencije SK Sisak, koja je održana 11. 1. 1972, delegat Organizacije SK Tehnološkog fakulteta u Sisku Vladimir Logomerac navodi kako je ogranak MH osnovan 1964. te da su u Upravni odbor Ogranka ušli uglavnom komunisti na direktivu Partije i tadašnjeg ministra kulture SRH. Prema njegovim riječima, Upravni je odbor radio točno ono što se tražilo od Matice (HR-DASK-515, OSK općine Sisak, III. b. 1. Zapisnici konferencije 1970-1972, Zapisnik sa 6. sjednice Općinske konferencije, 11. 1. 1972).

¹⁹ Radi se o povjereniku Viktoru Filipoviću koji je sudjelovao u učlanjivanju u više poduzeća. U dopisu iz Zagreba koji je 25. ožujka 1971. upućen V. Filipoviću nalazi se popis od 55 osoba koje je učlanio kao i obavijest da su poslana njihove članske iskaznice. Uvidom u popis vidljivo je da se radi o medicinskom osoblju (HR-HDA-1567, Fond Matica hrvatska, kut. 91, Korespondencija s povjerenicima A-Ž, 1971-1972).

član Ideološke komisije OK SK, 1 potpredsjednik Skupštine općine, 1 komandant štaba Omladinskih teritorijalnih jedinica SRH, 1 član OK SSRN, 1 okružni javni tužilac, 3 suca i 2 radnika organa općinske uprave (*Izveštaj* 2002, 225).

Najmasovnije učlanjivanje dogodilo se u sisačkoj Rafineriji.²⁰ Zbog činjenice da se taj proces odvijao paralelno s masovnim učlanjivanjem radnika u SK, cijela je priča dobila vrlo naglašen politički pečat. Dio političkog rukovodstva Rafinerije, smijenjen u proljeće 1971, nastojao je s nizom primjera dokazati direktnu povezanost ova dva slučaja.²¹ S druge strane, novoizabrano rukovodstvo Rafinerije odbacivalo je optužbe da prijem u SK Rafinerije vrši Matica, ali je istovremeno naglašavalo pozitivnu ulogu MH u hrvatskom društvu. Prilikom izbora novog političkog rukovodstva Rafinerije (19. 5. 1971), kao odgovor onima koji su poistovjećivali prijem u MH i SK, rečeno je sljedeće: „Da li je njima poznato da je Matica hrvatska kulturno-prosvjetna organizacija, koja javno djeluje uz pomoć mnogih uglednih kulturnih i javnih radnika, koji su većinom i članovi SK? Pa na koji način onda ta i takva Matica hrvatska može obezvrijediti naš SK u Rafineriji? Da li bi bili ljubezni ti naši prijatelji pa da nam objasne mehanizam po kojemu Matica hrvatska, bez naših osnovnih organizacija SK, a to smo mi svi, može vršiti prijem u SK?“ (*Jedinstvo*, 27. 5. 1971). Nakon što se gotovo 500 radnika Rafinerije upisalo u MH, pojavila se ideja i o osnivanju samostalnog ogranka za ovo poduzeće. Međutim, nakon razgovora s predsjednikom MH Ljudevitom Jonkeom, odustalo se od te ideje. U jednom intervjuu iz kolovoza 1971, Jonke je prepričao spomenuti događaj: „Na sjednici IV konferencije rekao je jedan ugledni rukovodilac da Matica hrvatska prodire i u tvornice, da je u sisačkoj rafineriji osnovala Ogranak MH. Kao predsjednik MH koji poznaje tu materiju i kojemu je 14 dana prije toga došla jedna delegacija iz Siska koja je to tražila, mogu reći da sam joj jasno i glasno odgovorio da se po pravilima ne može odobriti osnivanje ogranka u tvornici jer grad Sisak već ima svoj Ogranak“ (*Hrvatski tjednik*, 20. 8. 1971). Prema navodima u Izveštaju RSUP-a, Upravni odbor Ogranka MH u Sisku osudio je inicijativu članova MH u Rafineriji, posebno zbog toga što su u Zagreb išli bez prethodne konzultacije s njima. Ipak, kako se činjenica o gotovo

²⁰ Vijest o masovnom prijemu radnika Rafinerije u MH objavile su brojne novine, između ostalih i *Hrvatski tjednik*. Vidi: Pet stotina radnika u Matici, *Hrvatski tjednik*, 2. 7. 1971.

²¹ Zanimljivo je da su se primjeri počeli navoditi tek nakon događaja u Karadorđevu. Jedan od njih govori o Konferenciji SK Rafinerije (travanj 1971) koju je snimala televizija, pa se jasno može vidjeti da je najmanje pedeset učesnika nosilo značke Matice hrvatske. Drugi je primjer vezan uz svečanost primanja radnika Rafinerije u SK (lipanj 1971). Prema riječima jednog radnika, Janko Bobetko mu je prilikom uručivanja partijske knjižice rekao: „Čestitam ti prijem u SK Hrvatske i nadam se da ćeš biti dobar član Matice hrvatske!“ (HR-DASK-515 Zapisnik sa sastanka Općinskog komiteta i proširenog Sekretarijata SK – INA Prerade Rafinerije Sisak, 20. i 21. prosinac 1971; Informacija o političkom djelovanju i radu druga generala Janka Bobetka na području općine Sisak, Zapisnik s 28. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 10. i 11. 1. 1972).

500 novih članova nije mogla zanemariti, donesena je odluka da se iz redova rafinerijskog članstva, tri člana direktno kooptiraju u Upravni odbor Sisačkog ogranka MH (*Izvještaj 2002*, 229).

Bez obzira na odbacivanje optužbi o povezanosti učlanjivanja radnika Rafinerije u redove SK i MH, evidentno je da vremenska podudarnost nije bila slučajna. Masovno učlanjivanje radnika Rafinerije u MH i pokušaj osnivanja samostalnog ogranka u tom poduzeću, bili su samo jedan od znakova velikih promjena koje su zahvatile ne samo Sisački ogranak MH, nego i cjelokupnu društveno-političku scenu u gradu. Što se tiče MH, povećanje broja članova, nije označavalo samo kvantitativnu promjenu. Radilo se o potpuno novom pristupu, koji je slično kao i masovno učlanjivanje u SK, bio dio tzv. „politizacije masa“. Prvenstveni cilj u oba je slučaja bila što masovnija podrška hrvatskom političkom rukovodstvu, u kojem se prepoznalo borca za političke, ekonomske, kulturne i ine interese.

Do 1971. nije bilo masovnog učlanjivanja u MH, niti je to, s obzirom na aktivnosti koje je provodio Sisački ogranak, bila tendencija. Prema riječima tajnika Ogranka Ivana Matijaševića, upravo zbog tog „neomasovljavanja“, u središnjici MH u Zagrebu nisu simpatizirali Sisački ogranak.²² Kao jedan od razloga narušenih odnosa između Zagreba i Siska često se navodila i činjenica kako je u radu Sisačkog ogranka aktivno sudjelovao i velik broj Siščana srpske nacionalnosti. Osnivanjem „paralelnog“ ogranka u Rafineriji i ignoriranjem službenih tijela MH u Sisku, nastojalo se pokazati neslaganje s dotadašnjim načinom rada. Prema riječima Stjepana Žalca, člana CK SKH i najžešćeg protivnika promjena u Rafineriji, spomenuti sukob unutar Sisačkog ogranka MH dokazuje i podatak da je 498 radnika Rafinerije učlanjeno u MH mimo Ogranka, tj. direktno u Zagrebu.²³

Promjene u Sisačkom ogranku MH nisu bile samo kvantitativne prirode. Aktivnosti koje je Ogranak provodio u gradu tijekom 1971. sve više počinju dobivati, uz kulturno-prosvjetni, i politički predznak. U veljači 1971. održano je u organizaciji MH predavanje dr. Marka Veselice namijenjeno sisačkim srednjoškolicima o *Društvenom planu razvoja SRH*. U istom mjesecu, predavanje o hrvatskom književnom jeziku održao je predsjednik MH dr. Ljudevit Jonke. Osim toga, u brojnim je sisačkim radnim organizacijama MH vršila agitaciju za prikupljanje pomoći za izgradnju škole „Braća Radić“ te za izgradnju tunela kroz Učku.

²² Na zahtjev Općinskog komiteta obavljen je razgovor u siječnju 1972. s Ivanom Matijaševićem, na temelju kojeg je sastavljen *Izvještaj o djelovanju Matice hrvatske na području Siska*. U njemu između ostalog stoji da je još u studenom 1968. iz Zagreba dobivena okružnica s plakatima kojima se poziva na učlanjenje u MH. Međutim, prema Matijaševićevim riječima, ova akcija nije uspjela. Na široj akciji učlanjivanja inzistirali su tijekom 1971. Željko Bauman i Viktor Filipović, ali UO Ogranka MH u Sisku bio je protiv toga (HR-DASK-515 Zapisnik s 30. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 4. 2. 1972).

²³ HR-DASK-515 Zapisnik s 4. sjednice Općinske konferencije SK Sisak, 25. 9. 1971.

„Politiziranost“ MH možda je najviše došla do izražaja prilikom priprema za popis stanovništva, najavljenog za 1. travnja 1971. Bio je to uobičajeni popis koji se svakih deset godina provodio na teritoriju cijele SFRJ. Ono što je ovaj put bilo neobično, bila su različita tumačenja mogućnosti izjašnjavanja u rubrici „nacionalna pripadnost“. Unatoč dogovoru na saveznoj razini kojim se odbacivala mogućnost regionalnog opredjeljivanja, u *Uputstvima o popisu stanovništva*, koja su stigla iz Beograda, ipak se pojavila mogućnost određenja i pojmovima Jugoslaven, neopredijeljen ili regionalno opredijeljen (npr. Dalmatinac, Zagorac, Slavonac i sl.). Prema mišljenju Savke Dabčević-Kučar, „bila je to još jedna prijevara, smišljena politika kojim se pokušao smanjiti broj Hrvata“ (*Dabčević-Kučar* 1997, 303-305). Amandman na promjenu spomenute upute, koji su zajednički podnijeli Predsjedništvo sabora SRH, Izvršno vijeće SRH, te Izvršni odbor RK SSRN, ocijenjen je u dijelu jugoslavenske javnosti „izrazom nacionalizma u Hrvatskoj“.²⁴ Ovakvoj percepciji uvelike je doprinijela vremenska podudarnost s javnim protestom kojeg je na istu temu objavio Upravni odbor Matice hrvatske (*Dabčević-Kučar* 1997, 303-305). Na svojoj je sjednici 30. siječnja 1971. UO MH prihvatio izjavu za javnost u kojoj između ostalog stoji: „Predviđeni postupak suprotan je ne samo pravu naroda SFRJ na neposredan nacionalni integritet, nego i mnogostoljetnoj borbi naroda SFRJ za njihovo održanje“.²⁵ Spomenuta odluka, tj. uputa o mogućnosti regionalnog izjašnjavanja, ocijenjena je kao nastavak brojnih primjera protuhrvatske politike u prošlosti: „prikrivene reakcionarne snage iskoristile su i sada kratkovidnost ili nepromišljenost Saveznog zavoda za statistiku ... preuzevši u nasljedstvo strane težnje i metode tuđinskih vlasti...“.²⁶ Isto kao i mogućnost regionalnog opredjeljenja, MH je osudila i mogućnost izjašnjavanja pojmom „Jugoslaven“, ocijenivši ga znanstveno neodrživim, jer „ne postoji jugoslavenska nacija, a niti namjera da se ona stvara“.²⁷ Na temelju svih navedenih primjedbi u Izjavi, UO MH predložio je da se popis stanovništva odgodi dok se ne provede najavljena društveno-politička i državna reforma; da sljedeći popis stanovništva i svih dobara društvenog bogatstva obave socijalističke republike svaka na svom području, prema svojim potrebama; te da svaka republika obavi popis svog pučanstva, koje se nalazi na privremenom radu u inozemstvu.²⁸ Kako bi iskazali slaganje sa stavovima UO, svojim su se priopćenjima oglasili i ogranaci MH iz cijele Hrvatske. U listu *Jedinstvo*, Izjava UO prenesena je u cijelosti, a Sisački se ogranak oglasio i vlastitim priopćenjem. Podržavši u potpunosti stavove i primjedbe središnjih tijela, Ogranak se osvrnuo i na problem izražavanja

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto.

nacionalne pripadnosti, zaključivši kako „deklariranje građana prema regionalnoj pripadnosti predstavlja razbijanje homogenosti nacije“ (*Jedinstvo*, 11. 2. 1971).

Najveći kulturni događaj tijekom 1971. na području Siska a možda i cijele Hrvatske, bila je proslava stote obljetnice rođenja Stjepana Radića. Iako su u okviru proslave razna događanja organizirana po brojnim hrvatskim gradovima, centralni događaj bio je veliki „Narodni zbor“ u rodnom Radićevu selu, Trebarjevu Densnom, pokraj Siska.²⁹ Službeni organizator proslave bila je Općinska konferencija SSRN-a, a pokrovitelj predsjednik RK SSRN-a Stjepan Ivić, ali su se u poslove organizacije od samog početka aktivno uključili i članovi Sisačkog ogranka MH. Već su se početkom 1971, na inicijativu tajnika Ogranka Ivana Matijaševića, počela prikupljati sredstva za uređenje rodne kuće braće Radić da se pretvori u memorijalni muzej. Ovu je akciju podržao i UO MH u Zagrebu.³⁰ Sama je proslava održana 6. lipnja 1971. pred 15-tak tisuća ljudi iz raznih krajeva Hrvatske. Od govornika, najveću su pažnju izazvali Stjepan Ivić, Miko Tripalo i Ljudevit Jonke. Iako je bilo predviđeno da predsjednik MH na skupu uputi samo nekoliko pozdravnih riječi, Jonke je održao prilično dug govor o doprinosu Stjepana Radića hrvatskoj kulturi i politici. Povezavši povijesnu ulogu Stjepana Radića, s aktualnim trenutkom u kojem se nalazila Hrvatska, Jonke je između ostaloga kazao: „Hrvatski narod je u svojoj mukotrpnjovijesti imao mnogo mučenika, ali S. Radić pripada među one koji su pali na braniku hrvatske državnosti i suverenosti, pa se tako priključuje među najveće hrvatske mučenike kao što su bili Petar Svačić, Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Eugen Kvaternik i August Cesarec. Stoga mu se mi danas ovdje klanjamo s velikim poštovanjem i kao borcu i kao preporoditelju naroda i kao ideologu čovječnosti, demokratičnosti i mirotvorstva s toliko većom radošću što se u naše dane ostvaruju njegove i hrvatske težnje o suverenosti i državnosti“ (*Izveštaj 2002*, 225-228). Dan prije Narodnog zbora, u sisačkom Centru za kulturu održana je i svečana akademija u čast Stjepana Radića.³¹ Budući da je organizacija akademije prepuštena Sisačkom ogranku MH, o životu i radu S. Radića govorio je dr. Franjo Tuđman, predsjednik Komisije za hrvatsku povijest MH.³² Osim

²⁹ Komisija za hrvatsku povijest MH, na čelu s dr. Franjom Tuđmanom, pripremala je za studeni 1971. znanstveni skup o Stjepanu Radiću. Do srpnja iste godine, za sudjelovanje na skupu bilo je prijavljeno 35 referata (HR-HDA-1567, Fond Matica hrvatska, kut. 64, Zapisnici odbora za hrvatsku kulturnu i političku povijest).

³⁰ HR-HDA-1567, Fond Matica hrvatska, kut. 91., Korespondencije s ograncima, Dopisi (okružnice) ograncima (pododborima), Poziv na sjednicu UO MH, 6. 1. 1971.

³¹ Prema riječima Jovana Vraneševića, sisačkog pisca, dugogodišnjeg istaknutog člana MH i člana redakcije časopisa *Riječi*, pred samu je akademiju u Rafineriji izvršena jaka propaganda, a direktor poduzeća Tomaško predložio je ozvučenje parka pred Centrom za kulturu, očekujući veliki odaziv. Međutim, kako kaže Vranešević, dvorana je bila poluprazna. HR-DASK-515 Zapisnik s 30. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 4. 2. 1972.

³² Prema riječima tajnika Sisačkog ogranka, na sastanku UO MH u travnju 1971. rečeno je da bi na akademiji mogao govoriti Zvonko Komarica, Šime Balen, Franjo Tuđman ili Zvonimir Kulundžić. Iako se Stjepan Ivić u početku protivio Tuđmanu kao govorniku, na kraju je ipak popustio. HR-DASK-515 Zapisnik s 30. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 4. 2. 1972.

toga, na zajedničkom sastanku UO ogranka i redakcije časopisa *Riječi*, 27. travnja 1971, dogovoreno je da se jedan broj časopisa posveti Stjepanu Radiću. Izbor tekstova, koji su u *Riječima* objavljeni pod naslovom *Stjepan Radić i hrvatska državnost*, također je prepušten dr. Tuđmanu.³³ U kasnijim analizama, ili bolje rečeno osudama Matičinog djelovanja u Sisku, upravo su Jonkeov i Tuđmanov (uz Tripalov) angažman ocijenjeni vrhuncem „eskalacije“ nacionalizma na proslavi 100-te obljetnice rođenja Stjepana Radića.

5. Odnos prema Matici hrvatskoj u Sisku nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ u Karađorđevu

U skladu s Titovim diskusijama u Karađorđevu, jednim od glavnih pokretača i nositelja „neprijateljske“ djelatnosti u SRH, proglašena je Matica hrvatska. Iako se pritom mislilo na MH općenito, glavne optužbe išle su na račun njezinih najviših tijela i njezinih najistaknutijih pojedinaca. Djelatnost MH na terenu razlikovala se od ogranka do ogranka, kako po intenzitetu, tako i po sadržaju. Ove razlike ovisile su prije svega o (intelektualnoj, nacionalnoj) strukturi članstva ogranka, ali i o čitavom nizu drugih čimbenika. Jedan od najvažnijih, bio je stupanj „kontrole“ koji je određena lokalna partijska organizacija uspjela uspostaviti nad djelatnošću ogranka na svom području.

Iako je i u sisačkom slučaju djelatnost MH ocijenjena negativnom, Sisački ogranak MH ni približno nije imao ulogu nositelja negativnih ili neprijateljskih aktivnosti. Međutim, kada se analizira djelatnost MH u Sisku, treba imati na umu da se ona odvijala na više razina. Službeno je MH u Sisku bila zastupljena preko svog Pododbora, osnovanog 1964. godine. Ono što je karakteriziralo rad Pododbora, bio je podjednak broj članova hrvatske i srpske nacionalnosti, kao i relativno velik broj članova SK. Da se radilo o bitnim čimbenicima, najbolje govori slučaj vezan uz *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, čije je donošenje Upravni odbor MH u Zagrebu pokrenuo, a Sisački pododbor, u dogovoru s Općinskim komitetom SK, javno osudio. Nezadovoljstvo radom, prije svega društveno-političkim angažmanom u gradu, rezultiralo je pokušajem osnivanja još jednog ogranka u Sisku i to u okviru poduzeća Rafinerija. U ovom poduzeću, koje je kasnije proglašeno žarištem nacionalizma u Sisku, tijekom 1971. dolazi do masovnog učlanjivanja radnika u MH. Imajući u vidu činjenicu da su glavninu novoučlanjenih činili obični radnici, nije teško zaključiti da se radilo o događaju od prvenstveno političkog, a ne kulturnog značaja. Kao i masovno učlanjivanje radnika u redove SKH, koje se odvijalo gotovo istovremeno, učlanjivanje u MH bilo je način iskazivanja podrške promjenama koje su se odvijale u hrvatskom društvu.

³³ Isto; *Izveštaj* 2002, 228; vidi: *Riječi* (Sisak), br. 2, lipnja 1971.

Jedan od događaja iz 1971. koji je kasnije izazvao niz negativnih reakcija bila je proslava 100-te obljetnice rođenja S. Radića (Sisak i Trebarjevo). Najveće kritike vezane uz proslavu bile su upućene zbog angažmana Lj. Jonkea (govor u Trebarjevu) i Franje Tuđmana (predavanje o Radiću na svečanoj akademiji i uređivanje posebnog broja časopisa *Riječi*). Budući da se radilo o visokim dužnosnicima MH (predsjednik UO MH i predsjednik Komisije za hrvatsku povijest MH), odgovornost za negativne pojave pripisana je Sisačkom ogranku. Međutim, o stvarnoj odgovornosti teško se može govoriti. Naime, glavni organizator proslave bio je sisački SSRN, koji je za tu priliku, kao svojevrsno operativno tijelo osnovao Odbor za proslavu. Odgovornost Ogranka sastojala se u tome što su neki njegovi članovi bili su uključeni u rad tog Odbora. Osim toga, teško je povjerovati da bi bilo tko, pa tako i članovi Sisačkog ogranka MH, mogli utjecati na riječi i stavove Ljudevita Jonkea i Franje Tuđmana.

Kao što se u oba slučaja moglo vidjeti, a koji su se kasnije koristili kao glavni dokaz „neprijateljske“ djelatnosti MH na području grada Siska, odgovornost Sisačkog ogranka MH bila je minimalna. Unatoč tomu, a u skladu s općeprevalentnim trendom u SRH, i u Sisku je MH proglašena jednim od faktora utjecaja „nacionalističkih i kontrarevolucionarnih snaga“.³⁴ Na sjednici Općinskog komiteta, koja je održana 8. prosinca, usvojen je zaključak da do 15. prosinca 1971. treba održati sastanak s komunistima koji djeluju u rukovodstvu MH, radi utvrđivanja daljnjih zadataka i obaveza, kao i odgovornosti u vezi s dotadašnjim djelovanjem.³⁵ Kako je prošao spomenuti sastanak, vidi se iz jednog od zaključaka 6. sjednice općinske konferencije, održane sredinom siječnja 1972: „Usvaja se stav Općinskog komiteta SK na osnovi kojeg je pododbor Matice hrvatske raspustio svoj ogranak, što isto vrijedi i za ‘Prosvjetu’ na području naše komune. Pozitivna djelatnost u širenju kulture tih organizacija u buduću se treba nastaviti u okviru SSRN“.³⁶ Kako će to SSRN preuzeti na sebe „širenje kulture“, objašnjeno je na sjednici Predsjedništva MOK SSRN Sisak: „S obzirom na potrebu organiziranog kulturno-prosvjetnog djelovanja ... Općinske konferencije imaju obavezu da se izbore za jasne stavove na planu razvoja djelatnosti u oblasti kulture, te da uz osiguravanje odgovarajućih materijalnih uvjeta, politički usmjeravaju ovu aktivnost. Tu u svakom slučaju treba prilagoditi i dalje razvijati djelatnost Narodnih sveučilišta, Centara za kulturu, kulturno-umjetničkih društava i drugih oblika djelovanja na području kulture“.³⁷ Činjenica da je najprije raspušten Ogranak, a

³⁴ HR-DASK-515, Zapisnik sa 6. sjednice Općinske konferencije SK Sisak, 11. 1. 1972.

³⁵ HR-DASK-515, Zapisnik s 25. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 8. 12. 1971.

³⁶ HR-DASK-515, Zapisnik sa 6. sjednice Općinske konferencije SK Sisak, 11. 1. 1972.

³⁷ Na sjednici MOK SSRN, održanoj 30. prosinca 1971, spomenuto je kako su u proteklih 20 dana prestali djelovati ogranci MH u Sisku, Novskoj i Petrinji i to nakon što su iz njihovih rukovodstava, a većim dijelom i iz članstva istupili članovi SK (*Jedinstvo*, 13. 1. 1972).

tek kasnije sastavljen *Izveštaj o djelovanju MH na području Siska*, bila je jedan u nizu dokaza da je sve što se događalo nakon 23. sjednice CK SKH bilo samo dijelom dobro osmišljenog plana. Iako je Ogranak raspušten već tijekom prosinca 1971, *Izveštaj o djelovanju MH* došao je na dnevni red Općinskog komiteta tek u veljači 1972.³⁸ Problem koji je, nakon raspuštanja Ogranka, još trebalo riješiti, bio je odnos prema članovima SK koji su ujedno bili i članovi MH. Osim što je trebalo utvrditi angažman svakog komunista posebno, zaključeno je da treba napraviti razliku između onih koji su se u MH upisali prije 1971. i tijekom te godine. Najodgovornijim za angažman MH na sisačkom se području smatralo tajnika Pododbora, Ivu Matijaševića. Kako bi se dobili odgovori na neka pitanja vezana uz rad Ogranka, Komitet je osnovao komisiju koja je obavila razgovor s Matijaševićem.³⁹ Tijekom razgovora, traženi su odgovori na tri pitanja: 1) Kako je vršen i tko je vršio upis u MH preko ogranka u Sisku tijekom 1971. godine? 2) Tko je i kako organizirao svečanu akademiju u povodu 100-te godišnjice rođenja Stjepana Radića? 3) Izdavačka djelatnost MH u Sisku?

Glede prvog pitanja, tajnik Pododbora odgovorio je kako do ljeta 1971. nije bilo masovnog učlanjivanja u MH, a kada je počelo, nije bilo potaknuto od Pododbora, nego od pojedinaca, uglavnom iz Rafinerije. Odluku o svečanoj akademiji, kao i svim ostalim aktivnostima, donio je SSRN, tj. Odbor za proslavu. Sisački ogranak MH dobio je zadatak da pomogne u njezinoj organizaciji. S izborom Franje Tuđmana, kao predavača za tu prigodu, složio se i Stjepan Ivić, predsjednik RK SSRN i pokrovitelj cijele proslave. Isto tako, odluku o govoru Lj. Jonkea na Narodnom zboru u Trebarjevu donio je UO MH u Zagrebu. Glede izdavačke djelatnosti, najveće kritike išle su na račun časopisa MH u Sisku *Riječi*, odnosno posebnog broja posvećena Stjepanu Radiću. Najviše se kritizirala odluka da je za taj broj, izbor tekstova izvršio Franjo Tuđman.⁴⁰ Najveći broj članova SK nakon „Karađorđeva“ samovoljno se ispisao iz MH. Mnogima je članstvo u MH „oprosteno“, dok su neki upravo zbog toga izbačeni iz Partije. Samo zbog članstva u MH i dva člana Općinskog komiteta morali su podnijeti ostavke.⁴¹

6. Zaključak

Usporedivši djelatnost MH na sisačkom području prije i tijekom 1971, vidljiva je radikalna promjena u načinu i karakteru rada. Do 1971, Ogranak MH bio je mala, gotovo „elitistička“ udruga sisačkih intelektualaca kojoj je prvenstveni cilj

³⁸ HR-DASK-515, Zapisi s 30. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 4. 2. 1972.

³⁹ Isto (u prilogu zapisnika nalazi se Izveštaj o razgovoru s Ivom Matijaševićem).

⁴⁰ Isto.

⁴¹ HR-DASK-515, Zapisnik s 31. sjednice Općinskog komiteta SK Sisak, 14. 2. 1972.

bio organiziranje kulturnih događanja. Osim u imenu, prisutnost „nacionalnog“ ničim nije bila naglašavana. Potpuno ravnopravni članovi bili su Sišćani i hrvatske i srpske nacionalnosti.

Uz „anacionalnost“, rad Ogranka u spomenutom periodu karakterizira vidljiva koordinacija aktivnosti s gradskim strukturama vlasti. Prema riječima čelnih ljudi MH u Sisku, prilikom samog osnivanja 1964. godine, u Upravni odbor Ogranka ušli su uglavnom komunisti na direktivu Partije i tadašnjeg ministra kulture SRH, a sve kako bi Matica radila upravo ono što se od nje i očekivalo.⁴² Spomenuta koordinacija najviše je došla do izražaja u događanjima vezanim uz objavljivanje *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, kada se Sisački ogranak MH pridružio SK i ostalim društveno-političkim organizacijama u osudi tog čina.

Tijekom 1971. i na republičkoj i na gradskoj razini, djelovanje MH nužno je promatrati u okviru šireg društveno-političkog konteksta. Trend opće politizacije društva zahvatio je i najstariju hrvatsku kulturnu ustanovu, nametnuvši joj pri tome nove teme i nove metode u radu. To se prije svega odnosilo na pojačani interes za temama s političkim i nacionalnim predznakom, nastojanje za što aktivnijim angažmanom u društvenim reformama te masovno učlanjivanje kao način iskazivanja podrške idejama i stavovima Matičina rukovodstva. Sve navedene promjene osjetile su se i u radu Sisačkog ogranka. Međutim, za razliku od središnjice u Zagrebu, čiji se (proaktivni) angažman u hrvatskom društvu već duže vrijeme osjećao, način i intenzitet angažmana Sisačkog ogranka izazvali su poprilično iznenađenje. Zbog svega navedenog, na već vidno razjedinjenoj društveno-političkoj sceni Siska, aktivnost Ogranka MH bio je dodatni faktor nestabilnosti.

7. Izvori i literatura

a) Arhivska građa

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV (HDA)

HR-HDA-1567, Fond Matice hrvatske

HR-HDA-1220, Fond CK SKH

DRŽAVNI ARHIV U SISKU (DAS)

HR-DASK-515, Zapisnici Općinskog komiteta i Općinske konferencije SK Sisak

HR-DASK-547, Zapisnici Općinske konferencije SSRN Sisak (1962-1972)

HR-DASK-256, Konferencija SSRN Zajednice općina Sisak (Podserija Zapisnika izvještaja te značajnijih spisa)

HR-DASK-556, Zapisnici Općinskog odbora SUBNOR-a Sisak (1956-1997)

⁴² HR DASK-515, Zapisnik sa 6. sjednice Općinske konferencije SK Sisak, 11. 1. 1972.

b) Novine i časopisi

- Hrvatski tjednik*, Zagreb, 1971.
Jedinstvo, Sisak, 1967-1972.
Riječi – časopis za kulturu, umjetnost i društvena pitanja, Sisak, 1971. i 1976.
Večernji list, Zagreb, 1971.
Vjesnik Željezare, Sisak, 1969-1971.
Vjesnik, Zagreb, 1969-1972.

c) Literatura

- Almanah „Sisak 69“* (1969), Sisak.
BILANDŽIĆ, Dušan (1978), *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Zagreb: Školska knjiga.
BILANDŽIĆ, Dušan (1999), *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing.
BILIĆ, Jure (1990), *'71, koja je to godina?*, Zagreb: Centar za informacije i publicitet.
BOBETKO, Janko (1996), *Sve moje bitke*, Zagreb.
DABČEVIĆ-KUČAR, Savka (1997), *'71 – Hrvatski snovi i stvarnost*, Zagreb: Interpublic.
Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967 – 1997 (1997), priredila J. Hekman, Zagreb.
DRAGOSAVAC, Dušan (1985), *Zbivanja i svjedočenja*, Zagreb: Globus.
GOLDSTEIN, Ivo (2003), *Hrvatska povijest*, Zagreb: Novi liber.
HOBSBAWM, Eric (2002), *Doba ekstrema*, Beograd: Dereta.
HORVAT, Branko (1989), *ABC jugoslavenskog socijalizma*, Zagreb: Globus.
Izveštaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske (2002), Zagreb: Matica hrvatska.
PELIKAN, Jiri (1975), *Praško proljeće*, Zagreb: Globus.
PEROVIĆ, Latinka (1991), *Zatvaranje kruga*, Sarajevo: Svjetlost.
SAMARDŽIJA, M. – SELAK, A. (2001), *Leksikon hrvatskog jezika i književnosti*, Zagreb.
Sjeća Hrvatske u Karađorđevu 1971. (1994), Zagreb: Meditor.
ŠPEGELJ, Martin (2001), *Sjećanja vojnika*, Zagreb: Znanje.
TRIPALO, Miko (1990), *Hrvatsko proljeće*, Zagreb: Globus.
VUKOVIĆ, Zdravko (1989), *Od deformacija SDB do maspoka i liberalizma*, Beograd.

The activity of “Matica Hrvatska” (*Matrix Croatica*) in the region of the city of Sisak during the so-called “Croatian Spring Movement”

In this paper the main emphasis was put on the activity of Sisak branch of “Matica hrvatska” during the so-called “Croatian Spring Movement”. However, due to the fact that it takes into account various and complex changes that were affecting Croatian and Yugoslav societies in the middle of the 60’s of the 20th century, the paper deals not only with the events taking place in 1971 but even with the ones during a longer period of time.

During the above-mentioned period “Matica hrvatska” became one of the leading and most influential factors of changes on the state level as well as on the local level. This paper follows its activities in the region of the city of Sisak. The events in which “Matica” was participating were increasingly more of political and not just cultural character. Such were, for example, its engagement in organizing the census of population, its participation in marking the anniversary of Stjepan Radić’s birth, as well as massive inscription of Sisak oil refinery workers in “Matica hrvatska”. A total number of its members during this period significantly increased in general, while the most numerous inscription of newcomers happened during the spring of 1971.

Despite all the differences regarding Matica’s activity on the national and local levels, all its branches had the same fate after the events in Karadžorđevo. As well as its central organization, the Sisak branch of MH was proclaimed to be one of the main agents of activities hostile to the regime in the region of Sisak and it was, therefore, dissolved.

Ključne riječi: *Sisak – Hrvatsko proljeće 1971. – Matica hrvatska – Savez komunista*

Key words: *Sisak – Croatian Spring Movement – Matica hrvatska – The Communist Alliance*

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

38

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized, bold font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2006.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 38

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2006. godine

Naklada

400 primjeraka